

Magyar helyesiras es szoragasztas föbb Szabalyai. 7. kiad.
(Höhere Grundregeln für ungarische Rechtschreibung und
Wortfügung.) hung.

Eggenberger
Pest 1844

Signatur: 20607-B
Barcode: +Z174561105
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ174561105>
Umfang: Bild 1 - 58

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

Pa. 26. C. 36.

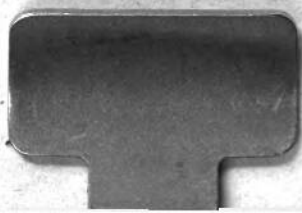
KAIS. KÖN. HOF

BIBLIOTHEK

20.607-B

ALT-

2060~~3~~-B.

M A G Y A R
HELYESÍRÁS'

É S
SZÓRAGASZTÁS'

FŐBB SZABÁLYAI.

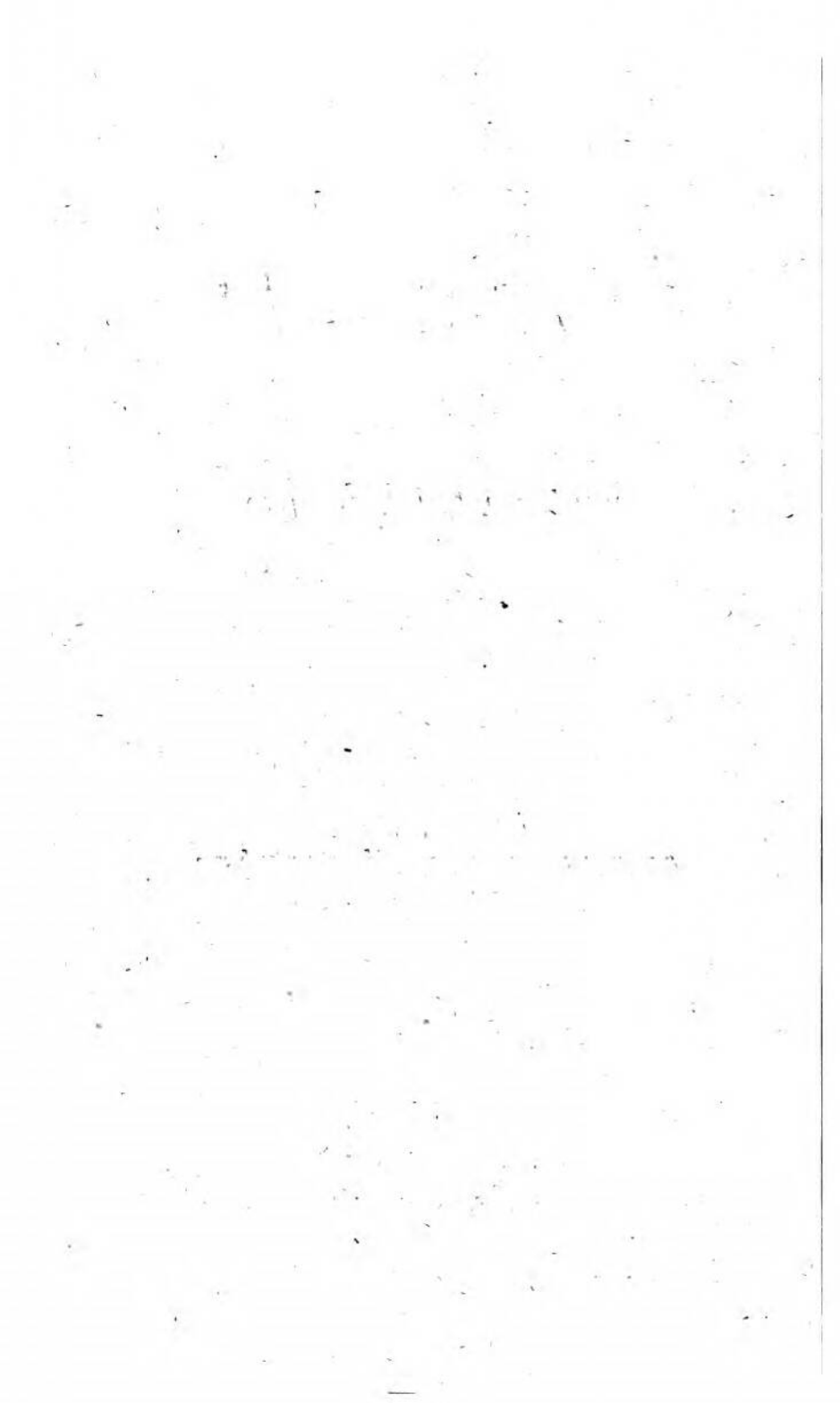
A' MAGYAR T. TÁRSASÁG'
KÜLÖN HASZNÁLATÁRA.

HETEDIK KIADÁS.

PESTEN, 1844.

EGGENBERGER JÓZSEF ÉS FIA

m. acad. könyvtárusoknál.

Előszó

az első kiadáshoz.

Minekelőtte tökéletesen megvizsgált nagy grammaticát bocsátana ki a' magyar tudós társaság, a' helyesírásra 's a' nyelv' paradigmáira nézve kívánt bizonyos főbb szabások felett megegyezni; hogy neve alatt kijöendő évkönyveiben, folyóiratában 's hivatalos jelentéseiben, ha más meg más elmék tünnek is ott elé sajátásaik' jeleivel, az egy erkölcsi test' írása' módja tétovázó és tarka ne legyen. Mindjárt az első nagy gyűlés biza meg tehát 1831-ben februarius' 23-d. volt ülésében a' nyelvtudomány' osztályát olly vezérjavaslat' készítésére, mellyben a' beszéd' minden részein végig menvén, az így vagy amugy-írás' helyesebb okait példákkal világosítsa meg, 's ide tartozólag a' nyelv' szóragsztásait is írná össze. A' második nagy gyűléskor, 1832d. martius' 11d. és 12d. megvizsgálá az együtt volt társaság e' javaslatot; 's itt következik, a' miben az, fenn említett céljából, megegyezett.

Minden időre már meghatározottaknak azonban a' társaság nem vallja e' szabásokat; sőt, ha mit a' folyton folyó nyelvisméret szavak' lelke és alkatja körül elválasztóbban kifejt, annak előre kiköti későbbi javítását, 's ezt magának különösen a' magyar nagy grammatica' készítésébe ereszkedésekorra fenn is tartja.

Nem akarván ennél fogva a' társaság, az általa megállítottra nézve, egyszer mindenkorra lenni parancsoló, szabadjokra hagyja még tagjainak is, hogy e' szabásokat, midőn tulajdon személyökben állnak elé munkájokkal, általlátásokhoz képest követhessék. Gyózzön a' mi jobb! ez a' társaság' szava; okokkal kíván ő vezetője lenni a' kivilágulás szerint alakuló köz megegyezésnek, fennhíjázó 's önkényü vezér nem.

A' társaság 2d. nagy gyűléséből, Pesten, mártiusb. 1832.

Döbrentei Gábor,

titoknok.

A' második kiadáshoz.

Bővítve 's némellyfélének bizonyosabb elhatározásával és több világosító példa' ki-
jegyzésével jelenik meg e' második kiadás,
azon szellemében a' társaságnak, melyet az
elsőnek előbeszéde vallott.

Felszólította volt e' végett a' 3-d. nagy
gyűlés' 10-d. ülése september' 7-d. 1832-ben
az ekkor jelen nem volt vagy később vá-
lasztatott tagokat, adnák be az első kiadás'
bővebb olvasásakor támadható észrevételei-
ket a' 4-d. nagy gyűlésre, hogy a' miket ez
tiszttábra hozottaknak talál, kijavíttassanak.

'S több tag adá vagy küldé be megjegy-
zéseit. Bizta ezek' ujabb megvitatását a' 4-d.
nagy gyűlésnek 12-d. ülése, november' 13-d.
1833., mivel idő ekkor ahhoz ott nem juta,
a' következett héti ülésekre, melyek azt
martius' 1. 1834. végzék el.

Hiszi a' társaság, hogy így, mind tag-
jainak tovább és tovább fejtegetései, mind
nem tagjainak azokról szóló észrevételei ujab-
ban és ujabban megvizsgáltatván, végre
olly szabályok lesznek felállítva helyesírá-
sunkban, melyek a' magyar nyelv' belső
alkatját és ragoz szerkezetét, minden erőlte-
tés nélkül is elfogadható móddal, jelelik ki.

Pesten, a' társaság' héti üléséből, aprilis' 21-d. 1834.

Döbrentei Gábor,

titoknok.

Előszó

a' hatodik kiadáshoz.

A' közönség kevés, az idő által megérlelt pont' módosításán kívül, változatlanul veszi e' nyelvtani munkálatot, annak 1834-ben kibocsátott második kiadása szerint, melyet a' harmadik 1838-ban, a' negyedik 1840-ben, az ötödik 1841-ben követett. Kimondotta az academia az első kiadás' előszavában, hogy az itt megalapított szabályokat javaslatnak tekinti, mellyel sem tagjai' meggyőződését megszorítani, sem magát mint testületet megkötni nem akarja; 's itt is, mint minden egyébben, vezetője kíván inkább lenni a' tárgyak' fokenkénti felvilágosulása szerint alakuló köz megegyezésnek, mint önkényű vezér. Ugyan ezt ismétli most is; 's úgy híven hogy azon tizenegy év alatt, melly e' munkálat' első megjelentétől fogva elfolyt, a' nyelvtani kérdésekre is mind testületi, mind egyes munkálatok után oda fejlett nyelvünk' ismerete, hogy most már sokat biztosabban, határozottabban,

vagy épen helyesben állíthatni meg; 's azért azon bizodalmas felszólítással adja át tagjainak nem tagjainak a' jelen hatodik nyomtatást, hogy azt szigorúan átnézvén, ne talán leendő mindennemű észrevételeiket papirosra téve, az academia' titoknoki hivatalához augustus' végeig beküldjék. A' társaság minden, ekkép elébe kerülendő észrevételt, legyen az gáncs vagy javaslat, fontolóra veend; 's lelkismeretes értekeződés' útján megállapodandó véleményét egy újabb átnézett kiadásban terjesztendi a' közönség' elébe.

Pesten, a' k's gyűlésben, aprilis' 24. 1843.

D. Schedel Ferencz,

titoknok.

Előszó

a' hetedik kiadáshoz.

Ime a' m. tud. társaság' külön használatára készült helyesírási és szóragasztási főbb szabályok újra, 's még most a' hatodik kiadás szerint. Érkezett a' felszólításra néhány észrevétel, 's el is határozott azoknak használása; de nem itt, hanem egy, jelenleg készülő, bővebb kidolgozásban. Míg tehát ez világot láthatna, hadd tegye meg a' jelen hetedik kiadás is azt a' hasznót, melyet a' kised munká az eddigiekben tett.

Költ Pesten a' m. tud. társ. hivatalában, novemb. 23. 1843.

D. Schedel Ferencz, m. k.

titoknok.

ELSO SZAKASZ.

HELYESIRÁS.

1. §. betűk.

a, á, b, cs, cz, d, e, é, f, g, gy, h, i, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ő, ō, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ű, ū, v, z, zs.

c, q, w, x, y idegen szavakban, *a' w* és *y* régi magyar neveken is, használtatnak.

A' betűk hangzók és mássalhangzók.

A' hangzók vastagok, vagyis mély hanguak, u. m. *a, á, o, ó, u, ú*; és vékonyak, vagyis magas hanguak, u. m. *e, ő, ō, ű, ū*. Az *é, i* és *í*, közép hanguak; ugyanazért mind a' két osztályu szavakban előfordulhatnak, p. o. *maradék, szerdek, ital, hitel* stb.

Minden hangzó ismét vagy rövid, vagy hosszú; a' rövidek közül *i, ő, ű*, pontokkal jegeztetnek; a' hosszúk vonással, vagy, ha két-pontosak voltak, kettővel: *á, é, í, ó, ú, ō, ū*.

A' *cs, gy, ly, ny, ty* az eredeti egyszerű hangokban használtatnak, mint: *csal, ecset,*

kövecs; gyón, egyéb, nagy; lyuk, gulya, homály; nyár, Enyed, heveny; tyúk, atya, korty. Ellenben, hol ezen hangok összetételből erednek, az alkotó betűk, u. m. *ts, dj, lj, nj, tj* megtartatnak, p. o. *követség, adjon, alja, fonja, lálja.*

Hol az összetett betűk eredetiképen már kettőzve hallatnak, csak az első iratik kétszer, p. o. *faggyu, illy, asszony, hattýú.* Ellenben, hol kettőztetések ragasztás vagy összetétel által eszközöltetik, illetén rövidítésnek a' gyökér' fentartása miatt nincsen helye; e' szerint tehát így irunk: *öcs-cse, király-lyá, tudomány-nyal, vesszsen, Nagy-győr, ponty-tyá, nem öc-cse, Nag-győr* stb.

2. §. Tulajdon nevek 's idegen szavak.

1) A' magyar nemzetiségi nevek megtartják eredeti írásmódjokat, p. o. *Dessewffy, Georch, Széchenyi, Gaul.*

2) Egészen meghonosodott idegen eredetű nevek és szavak magyar szavak gyanánt iratnak, p. o. *Mózes, Krisztus, József, Ignác, Fülöp, Zsófia, Fridrik, Fruzsina, Nápoly, Párizs, püspök, fris, próba, predikáció, dragonyos, financzia* stb.

3) A' görög nevek' és szavak' leírására, nem lévén minden görög betűnek megfelelő magyar betűnk, a' magyar tudós társaság még most inkább javaslatokat kíván adni, mint szabályt, és ugyan:

a) Vagy írassanak a' görög nevek és szavak görögösen, azaz a' lehető legnagyobb közelítéssel a' göröghöz, illyképen:

a' görög η helyett é, p. o. "Ηλιος, *Hélios*.

„	θ	„	th,	„	Θεαρχια, <i>thearchia</i> .
„	κ	„	k,	„	κεφαλαλγια, <i>kephalalgia</i> .
„	ξ	„	x,	„	ξενотροφια, <i>xenotrophia</i> .
„	σ	„	s,	„	Σαμος, <i>Samos</i> .
„	υ	„	ü,	„	Υπεριον, <i>Hüperion</i> .
„	φ	„	ph,	„	φλεγμα, <i>phlegma</i> ,
„	χ	„	ch,	„	Χαρις, <i>Charis</i> .
„	ψ	„	ps,	„	ψαλτεριον, <i>psalterion</i> .
„	ω	„	ó,	„	ωρογραφια, <i>hórographia</i> .
„	αι	„	ai,	„	Αισχινης, <i>Aischinés</i> .
„	αυ	„	aü,	„	αυτονομια, <i>aütonomia</i> .
„	ει	„	ei,	„	Ειδωλον, <i>Eidólon</i> .
„	ευ	„	eü,	„	Ευτερπη, <i>Eüterpé</i> .
„	οι	„	oi,	„	οικονομια, <i>oikonomia</i> .
„	ου	„	ú,	„	Ουρανος, <i>Úranos</i> .
„	ο	„	h,	„	Ομηριδες, <i>Homérides</i> .

Vagy *b)* irassanak úgy, mint azokat a rómaiak irták, p. o. *philosophus*, *Cyclops*, *Xerxes*, *encyclopaedia* stb.

4) A meg nem magyarosodott deák szavak és nevek eredeti írásmódjokat, minden változtatás és hozzátétel nélkül, megtartják, p. o. *Cicero*, *Lucullus*, *corollarium*, *documentum*, *principium* stb.

5) Az élő európai nyelvekbeli azon szavak és tulajdonnevek, melyek nincsenek megmagyarosodva, eredeti írásmódjokat tartják meg, p. o. *Shakspeare*, *Ximenes*, *Voltaire*, *Filangieri*, *Schiller*, *caprice*, *nuance* stb.

6) Melly idegen nevek a magyar betűformától felette eltérő nemzetek nyelveiből valók — a' hova a' keleti 's némelly nyugati (p. o. orosz, szerbus, illyrus stb) nemzetek számláltatnak — azok, kiejtésöknök leginkább megfelelő magyar módon irassanak, p. o. *czár*, *Paskievics*, *Krályevics*, *basa*, *csausz*, *sultán* stb.

3. §. Szótagolás.

1) Több tagú szóban, ha két hangzó között egy mássalhangzó van, ez az utóbbi hangzóhoz foglaltatik, p. o. *ha-lom*.

2) Ha két vagy több mássalhangzó szorúl közbe, csak az utolsó vitetik által, p. o. *em-ber*, *kard-ról*.

3) Az összetett betűk egy hang' jelei lévén, mindenkor az utolsó hangzóhoz csatoltatnak, p. o. *he-lyes*, *a-nya*, *gu-zsaly*; ha kétszeresen állanak, fele részök az előbbinél marad, p. o. *király-lyal*, *mulasz-szon*; a' hiányos kettőztetéseknél pedig a' kihagyott betű visszaállítatik, p. o. *ollyan*, *vissza*; *oly-lyan*, *visz-sza*.

4) Minden hangzó különös szótagot tévén, ha több jó össze, akárhol megszakaszthatatik a' szó, p. o. *mie-ink* vagy *mi-eink*.

5) Az összetételekben úgy választatnak el a' szavak, mint összetétettek, p. o. *el-ered*, *kard-él*.

4. §. Irási jelek.

A' jelek közül, mellyek szavak közé, vagy betűk mellé nagyobb érthetőség' okáért tétetnek, csak kettőt jegyzünk meg. Első a' *hiányjel* ('), melly kihagyott betű' vagy szótag' helyébe tétetik, p. o. *hoggy'*, *a'*, *e'*, 's ezeknek származékaiban, *hogyan*, *az*, *ez*, *amaz*, *imesz* stb helyett. Szorosan megkívánják pedig a' hiányjelt a' kihagyott birtokos *nak*, *nek*,

's a' személyragos nevek' rövidített szenvedője, p. o. *ház' ura, ne hagyđ magad'*; ezek helyett: *ház-nak ura, ne hagyđ magad-at*. Ezek: *engem, téged, stb* (és a' többi helyett) hiányjel nélkül íratnak.

Második a' *kötjel*, vagy *kapcsoló jel* (-), melly összekapcsolt szavak közé tétetik, p. o. *öröm-dal*. Azonban az mindenütt kimaradhat, hacsak valamelly két vagy több szavakból eredő összetételekben a' nagyobb világosság nem kívánná az összetétel' főbb részei' elválasztását, mint p. o. *szarvasmarha-tenyésztés, fa-ló* stb; mert *szarvasmarhatenyésztés, faló* egyebet is jelenthetnek. Elmulthatatlanul megkivántatik azonban ime' kérdő betűnél: -e, p. o. *hallod-e?* mert ha ez közvetlenül a' szóhoz kapcsoltatik, könnyen zavart okoz, p. o. *embere, homo illius, és ismét: ember-e? an homo?* magában pedig így: *ember e?* szinte nem állhat, minthogy ezen *e*-nek önállólag még csak sejdített értelme sincs. A' kapcsoló jel (*hallod-e? látod-e?*) mind ezen bajokat elhárítja. Végre kötjelekkel élünk a' szavak' végén, midőn több egymás után álló nevek-nél, mellyek ugyanazon hely- vagy egyéb raggal toldatnak meg, vagy ugyanazon egy

szóval tétetnek össze, rövidség' okáért ezen ragot vagy összetételi szót csak az utolsó névhez kapcsoljuk, p. o. *javai-*, *szülei-* 's *barátjaitól elvált*; *könyv-*, *kép-* és *levéltár*; *fűvész-*, *ásvány-* és *állattudományt irt* stb.

A' többi jelek köz divat szerint használtatnak.

5. §. Nagy kezdő betűk.

Nagy betű használtatik:

1) Beszéd' és vers' elején.

2) Pont után, vagy kettős pont után is, ha valamely idegen mondat hozatik fel.

3) Minden szorosan vett tulajdonneveknél nagy kezdő betűvel élünk, p. o. *Magyarország*, *Nagyvárad*, *Duna*, *Zemplén*, *Lajos* stb. Mikor ellenben a' tulajdonnév melléknév gyanánt használtatik, vagy belőle képző által olyan formáltatik, kis betűvel kezdessék, p. o. *pesti lakos*, *tacitusi szellem* stb.

4) A' megszólítás' szavai is, akár rendes czímek, akár önkényes tiszteletadások; úgy könyvek' idézett címei is, nagy betűvel kezdetnek, p. o. *Felséges Úr!* *Érdemes Férfiú!* *Tekintetes Táblabíró Úr!* A' magyar tudós társaság' *Évkönyvei* stb.

MÁSODIK SZAKASZ.

SZÓRAGASZTÁS.

ELSŐ CZIKKELY.

N É V.

A' név' viszonyai ragasztás által fejeztetnek ki. A' ragok minden szónál ugyanazok, 's csak a' nyelvben uralkodó hangrend szerint változnak mélylyé, vagy magassá: a' millyen t. i. a' szó, mellyhez ragasztatnak.

G. §. Személyragok.

A' személyragok az egyes és többes szám' minden személyeinek egy vagy több birtokát jelentik, 's így következnek:

MÉLY HANGUAK.

MAGAS HANGUAK.

Egy birtok.

1) am, om, hangzó után m.	1) em, öm, hangzó után m.
2) ad, od, - - - d.	2) ed, öd, - - - d.
3) a, - - - ja.	3) e, - - - je.
4) unk, - - - nk.	4) ünk, - - - nk.
5) tok(atok, o-tok), - tok.	5) tek,tők(e-tek,ö-tök)tek,tők
6) ok, - - - jok.	6) ök, - - - jök.

Több birtok.

1) aim, hangzó után im.	1) eim, hangzó után im.
2) aid, - - - id.	2) eid, - - - id.
3) ai, - - - i.	3) ei, - - - i.
4) aink, - - - ink.	4) eink, - - - ink.
5) aitok, - - - itok.	5) eitek, - - - itek.
6) aik, - - - ik,	6) eik, - - - ik.

Jegyzetek. a) Az egy birtok' többes harmadik személyének *ok, jök, ök, jök* ragai helyett *uk, juk, ük, jük* tájdivatos ragokkal egyedül csak különböztetés' vagy jobb hangzat' kedvéért éltetni, p. o. *halmuk, örömük, halmok* helyett, mi a' halomnak személyrag nélküli többes száma is; *örömk* helyett, melyben azon kívül a' három egymást érő *ö* a' fület kedvellenül illeti.

b) Rövid hangzók a' szó' végén az itt kitett ragok előtt — az *i-t, ü-t és ű-t* kivéve — mindenkor megnyújtatnak, p. o. *munka, eke* ezen raggal *m* így állanak össze: *munkám, ekém*; ezekben *földi-m, kapu-ja, seprű-ink* a' véghangzók rövidek maradván. Kivétetnek: *alya, apa, anya, bátya, néne, öcse*; melyek, midőn a' 3-d. személy' ragával toldatnak, véghangzójokat elvesztik, így *aly-ja, ap-ja, any-ja, báty-ja, nén-je, öcs-cse*.

c) Az egy birtokú harmadik személyek' *ja, je, jök, jek* toldott ragait néha nem hangzó végű szavak is felveszik, gyakran különböztetésül, u. m. *napa, és napja; ára, és árja*; gyakran csupa szokásból, u. m. *harangja, haragja*, e' helyett: *haranga, haraga*. Ugyan illy szavaknál az *aim, eim* stb, azaz: több birtokú személyragok is *j*-vel toldatnak meg, *harang-jaim* stb. Azonban efféle toldásokat, a' mennyire lehet, ritkítani kell; általában pedig ajánlatos, hogy *cs, g, gy, k, ly, m, ny, p, ty, sz* és *zs* után állandóan a'

18 MÁSODIK SZAKASZ. SZÓRAGASZTÁS.

puszta *a*, *e*, rag tétessék, p. o. *kovácsa*, *országa*, *agya*, *árnyéka*, *guzsalya*, *villama*, *tudománya*, *képe*, *juhásza*, *varázsa*.

d) A' több birtoku ragokat némelly mássalhangzón végződő szavak olly rövidítéssel is vehetik fel, mint a' hangzón végződők, p. o. *barátaim* vagy *barátim*.

e) Némelly szavak ezen ragok előtt kilökik vég-szótagbeli hangzójokat, némellyek annak ékezetét (accentus) vesztik el: olyanok az *alom*, *elem* végzetűek, p. o. *hatalom*, *hatalmam*: illyek az *ész*, *eszem*, és *lélek*, *lelkem*, melly egyszersmind kurtitást is szenved. Mind ezen szavaknál a' szenvedő 's többes szám' ragai is ugyan o' változást okozzák: *hatalmat*, *hatalmak*; a' szenvedőt némelly esetekben kivéve, melly a' rag' hangzóját el is hagyhatja, p. o. *sugarat* vagy *sugárt*.

f) Némelly *e*, *ó*, *ő*, *ü*-vel végződő egy tagu nevek teljesen veszik fel a' személyragokat, az összehangzó hangzók közé mindazáltal *e*-t vevén fel 's véghangzójokat hol csak rövidre, hol egy más rokon rövid hangzóra változtatván, p. o. *lé*; *só*, *szó*, *hó*, *tó*; *ló*; *kő*, *tő*, *cső*; *hő*; *fű*, *nyű* stb, ekkép: *levem*; *savam*, *szavam*, *havam*, *tavam*; *lovam*; *kővem*, *tővem*, *csővem*; *hevem*; *fűvem*, *nyüvem*. Ezek közül mindazáltal *sóm*, *szóm*, *csóm* is helyesek.

Vő, *nő*, *bimbó*, *erő*, *mező* stb az egy birtokú harmadik személyekben kétképen használtathatnak: *nője* vagy *neje*, *vőjök* vagy *vejők*, *bimbója* vagy *bimbaja*; *mezőjök* vagy *mezejök*; szóval: mind azok, mellyeknek a' szokás illy nemű eltérést engedett, fölvesziki a' rendes ragasztást is. A' több birtokú ragokban tanácsosabb a' ragasztás mellett maradni, mert az eltávozás zavart

okozhatja: így *ereim*, *értől* is jöhet, *erőtől* is; *mezeim*, *mezőtől* és *mezőtől*. *Fő* vagy *fej* egyenlőn jók.

A' *darum* és *darvam*, *fenyüm* és *fenyvem* egyiránt helyesek; *könyű-től* nem *könyvem*, hanem *könyüm*, és a' kurtított *köny-től* *könyem*.

7. §. Helyragok.

MÉLY HANGUAK.

1) Beható . . .	ba.
2) Marasztaló . . .	ban.
3) Kiható . . .	ból.
4) Közéltető . . .	hoz.
5) Határvető . . .	ig.
6) Állapító . . .	on.
hangzó után . . .	n.
7) Felható . . .	ra.
8) Leható . . .	ról.
9) Távolító . . .	től.
10) Veszteglő . . .	nál.

MAGAS HANGUAK.

1)	be.
2)	ben.
3)	ből.
4)	hez.
az ü és ö hangzók végtag után höz, p. o. eskühöz.	
5)	ig.
6)	en.
ű és ő hangzók végtag után ön, p. o. kezünkön.	
7)	re.
8)	ről.
9)	től.
10)	nél.

Jegyzetek. a) Mind ezen ragok előtt megnyújtatik a' rövid hangzó, az *i-t*, *u-t* és *ü-t* kivéve, p. o. *munka-ból*, *csere-ben* helyett íratik: *munká-ból*, *cserében*. Egyedül az *ig* határvető helyrag előtt hagyhatni rövidnek a' hangzót, kivált ha a' szó személyraggal vagy maga a' határvető rag, *lan*, *len* képzővel van megtoldva: p. o. *hervadásaig*, *maiglan*, *füleiglen*.

b) Ezen ragok közül a' *ben* (benn) *hoz* (hozza), *nál*, *ra*, *ról*, és *től* személyragokat vesznek fel: *bennem*, *benned*, *benne*, *bennünk*, *bennetek*, *bennök*; *hozzám*, *hozzád*, *hozzá* vagy *hozzája*, *hozzánk*, *hozzátok*, *hozzájok*; *rám*, *rád*, *rája* vagy *rá*, *ránk*, *rátok*, *rájok*; *nálam*, *nálad*, *nála*, *nálunk*, *nálatok*, *nálotok*; *rólam*, *róla*, *rólatok*, *rólotok*; *tőlem*, *tőle*, *től*.

20 MÁSODIK SZAKASZ. SZÓRAGASZTÁS.

letek, tőlök. A' tölem és rólam mutatják, hogy nem túl-t, rül-t, hanem túl-t, röl-t, kell írni.

c) A' *be*, *ből* helyett *bele* és *belől* használatnak külön, és személyragokkal.

d) *tt, att, ott, utt, ett, ött, ütt*, csak némelly igehatározókban, és leginkább *r*-rel, névszerint *vár*-ral végződő helyek' neveiben használatnak; p. o. hely-*ett*, minden-*ütt*, más-*utt*, Pécs-*ett*, Győr-*ött*, Kolosvár-*att*, Temesvár-*att*, Ujhely-*tt*.

8. §. Különféle ragok.

MÉLY HANGUAK.

1) Független birtokos ó.	
2) Mássalálló birtokos nak.	
3) Tulajdonító . nak.	
4) Szenvedő . at, ot, -t	
5) Okadó . ért.	
6) Segítő . val.	
7) Fordító . vá.	
8) Mutató . ül, ul.	
9) Többes szám . ak, ok.	
hangzó után . -k.	

MAGAS HANGUAK.

1) . . . é.	
2) . . . nek.	
3) . . . nek.	
4) . . . et, öt, -t.	
5) . . . ért.	
6) . . . vel.	
7) . . . vé.	
8) . . . ül, ül.	
9) . . . ek, ök.	
hangzó után . -k.	

Jegyzetek, a) Valamint az előbbi, úgy ezen ragok előtt is megnyújtatik a' rövid hangzó, az *i-t*, *u-t*, 's *ü-t* ismét kivévén; p. o. *munká-é*, *cseré-vel*. Egyedül az *ért* okadó rag előtt hagyhatni rövidnek a' hangzót, kivált ha a' szó személyraggal van megtoldva, és versben, p. o. *váltsága-ért*, *pénze-ért*.

b) A' *nek*, *ért*, *vel* személyragokat is vesznek fel, illyképen: *nek-em*, *nek-ik*; *vel-ed*, *vel-ünk*; *ért-em*, *ért-ök*. Ez utóbbik így is van szokásban: *érett-em*, *érett-ünk* stb.

c) A' birtokos *nek* kihagyathatik 's helyét hiánnyel pótolja; p. o. *háznak ura* vagy *ház' ura*. Illyeneknél: *lábna*k *alatta* vagy *láb alatt*, nem szükséges a'

hiányjel; mert ez utóbbiban az *alatt* független névhatározó, 's ragatlan szót kíván, ragatlanul állván maga is azó után; azért hibásak az effélék: *víz közepette* e' helyett: *víznek közepette* vagy *víz közepett*.

d) A' *val*, *vel* és *vá*, *vé*-ben, a' v olly mássalhangzóvá változik, millyentől megelőztetett, p. o. *baj-val*, *kard-val*, *gond-val*, *gond-vá* helyett iratik: *baj-jal*, *kard-dal*, *gond-dal*, *gond-dá* (ez utóbbiak hibásan iratnak így: *kard-al*, *gond-á*; mert *al*, *el*, *á*, *é* ragok nincsenek). Mindazáltal ha valamelly nevek két hasonló mássalhangzóval végződnek, midőn *val*, *vel*, *vá*, *vé* ragok tétetnek hozzájuk, ezeknek v betűje kihagyható azért, minthogy három hasonló mássalhangzó ki sem ejthető; p. o. *cseppel*, *mellel*, *tettel*: ezek helyett: *csepppel*, *melllel* stb.

e) Az *i*, *u*, *ú*, vagy *ü*, *ű*, képzőkkel alkotott melléknévek a' többes szám' ragát egész épségben veszik fel, p. o. *földi-ek*, *lábu-ak*, *egyszerű-ek*, *gyönyörű-ek*.

A' ragokhoz tartoznak még a' hasonlító *ként*, módmutató *kép* vagy *képen*, 's az időrag *kor*, mellyek csak annyiban különböznek a' többiektől, hogy sem magok a' hangrend miatt el nem változnak, sem előttök a' vég hangzó meg nem nyújtatik: *Szent István' napjakor*, *semmikép*, *máskép*, *isten' angyalaként* stb. Továbbá: a' *kor* és *kép*, jelentéseiknél fogva is, csak némelly hozzájuk illő, azaz velők megférő jelentésű, szavakhoz kapcsoltathatók.

Vannak összetett ragok is, u. m. *ként*; melyet *on*, *en*, *ön* rag előz meg, p. o. *darab-on-ként*; és *túl*, *tűl*, melyet *as*, *os*, *es*, *ös* képzőü melléknév szokott megelőzni, p. o. *tes-tes-tűl*, *lelk-es-tűl*, *ház-as-tűl*. Ezek természetesen csak a' puszta név után tétethetnek, nem pedig a' többes számi 's személyragok után is.

9. §. Független névhatározók.

Valamint a' ragok, úgy ezek is a' név viszonyait fejezik ki, azon különbséggel, hogy ezek a' szó után függetlenül és változatlanul állnak.

Alá, alatt, alól.
 Által.
 Elé, előtt, elől.
 Ellen.
 Felé, felől.
 Fölé, fölött, felett.
 Gyanánt.
 Hegyé, hegyett.
 Helyett.
 Iránt.
 Kivül.
 Közé, között, közöl.
 Köré, körül, körül.
 Megé, megett, megöl.
 Mellé, mellett, mellől.
 Miatt.
 Óta.
 Szerint.
 Után.
 Végett.

Mind ezen névhatározók — az *óta*-t kivé-
 vén — felveszik az egy birtokú személyrago-

kat; és ugyan ez *é-* vagy *á-*val végződők, p. o. *mellé*, így: *mellém*, *melléd*, *melléje*, *mellénk*, *mellétek*, *melléjök*; holott a' *melléje*, a' *mellé* helyett csak *nek* ragos szó után használtatik, mint: *fal mellé* vagy *falnak melléje*; vagy midőn igéhez tartozik, p. o. *melléje vonulok*, vagy *mellé vonulok*. Az *elé*, *föle*, *hegyé*, *közé* helyett használnak ezek is: *előmbe*, *elődbe*, *elejébe*, *előnkbe*, *előtökbe*, *előjökbe*; *fölömbe*; *hegyembe* stb.

Az *é* és *á* végűek ezen kérdésre felelnek: *hová?*; az *ött*, *ött* végűek erre: *hol?*; az *ól*, *ől* végűek erre: *honnan?*; az *ül*, *ül*, vagy *ul*, *ül* végűek ismét erre: *hol?* Ezért különbség van az *alól* és *alul* között, valamint az *elől* 's *elül* között; amazok névhatározók ezen kérdésre: *honnan?* p. o. *ház elől*, *szék alól*; emezek igehatározók ezen kérdésre: *hol?* *mint?* 's olly alkotásnak mint ezek: *németül*, *deákul*, *rosszul* stb, melyekről alább leszen szó. A' *közül* hibás szokás által lett divatos a' törvénytörő *közöl* helyett.

Vannak névhatározók, melyek csak ragos név után tétethetnek; és pedig a) *on*, *en*, *ön* ragosak után tétetnek ezek: *át*, *által* (*keresztül* helyett), *innen*, *túl*, *kivül*, *belül*,

keresztül; p. o. *vizen át, Dunán túl, határon kívül, határon belül.*

Belül, mint megjegyeztetett, különbözik a' *belől-től*; honnan a' *belőlem, belőled, belőle* stb származnak.

b) *nál* ragot kíván a' *fogva*: *annál fogva, kezénél fogva*; tétetik *től* rag után is, midőn idő - vagy helytávolságot jelent: *az időtől fogva.*

c) *hoz* ragot kíván a' *képest*: *ahhoz képest.*

d) *ra* ragot kíván a' *nézve, arra nézve.*

e) *vel* ragot kíván az *együtt*: *ezzel együtt.*

10. §. Melléknév.

A' melléknév a' főnév' törvényeit követi a' ragasztásban.

Hasonlítása a' melléknévnek *abb, obb, ebb*, hangzó után *bb* képzők által történik: melly utolsó esetben az *a* és *e* a' szó' végén megnyújtatik; p. o. *nagy-obb, kis-ebb, isteni-bb, tisztá-bb*. Néha mássalhangzó után is kihagyatik a' képző' hangzója 's az egyik *b*, hol t. i. a' kimondás nem nehezül, p. o. *becsesb, erősb. Bátor, bátrabb* vagy *bátorabb; lator, latorabb* vagy *latorabb* egyenlőn helyesek. Illyenekből mint: *egyszerű, gyönyörű* lesz *egyszerűbb, gyönyörűbb* vagy *egyszerűebb, gyönyörűebb*; ezekből: *könnyű, szörnyű*: *könnyűbb.*

szörnyűbb vagy *könnyebb*, *szörnyebb*. *Hamarabb* vagy *hamarébb*, *külebb*, *felebb*, *lejebb*, *alább* stb.

A' *leg* a' másod fok elébe tétetvén, a' hasonlítás' harmadik vagy legfőbb fokát fejezi ki: *legnagyobb*.

Jegyzet. Néha főnevek is hasonlítatnak: *emberebb*, *csodább*.

11. §. Számnevek.

Egy stb. (*egyedül*, *egyenlő*, *egyenes* mutatják, hogy egy *gy*-vel kell írni).

12. §. Névmások.

a) SZEMÉLYES NÉVMÁSOK.

Én, szenvedő: *engem* vagy *engemet*; birtokos: *enyém*; többes szám: *enyéim* (nem *enyimek*).

Te, szenvedő: *téged* vagy *tégedet*.

Ő, *övé*, *őt*, *ők* (többes szám), birtokos gyanánt szolgál az *övé*, mellynek többese: *övei* és *övék*, 's amaz több birtokot, ez több birtokost jelent.

Mi vagy *mink*, szenvedő: *minket*, melléknév: *mienk*, *mieink*.

Ti vagy *tik*, szenvedő: *titeket*, melléknév: *tied*, *tieid*, *tietek*, *tieitek*; mellyek kö-

zól a' *tied*, *tieidet*, inkább *teed* és *teeidnek* kellene írni, mert jelentése szerint oda tartozik.

b) MUTATÓK.

Az, ez, amaz, emez, imez, azon, ezen, illy, olly, ilyen, ollyan, imillyen, amollyan.

Az, ez, 's a' többi *sz*-n végződő névmások rendszeren ragasztatnak, azon különbséggel, hogy minden mássalhangzón kezdődő ragok és képzők előtt *sz* betűjüket a' rájuk következő mássalhangzóvá változtatják; p. o. *az-nak*, *azból* helyett iratik: *an-nak*, *ab-ból*; *az-kor*, *ez-kép*, *az-ként*, *ez-nyi*, *ez-féle* helyett: *ak-kor*, *ek-kép*, *ak-ként*, *en-nyi*, *ef-féle* stb. Mondatik: *azzal*, *azzá*; *avval*, *avvá* is. Kivétetnek innen azok, mellyek már eredetileg is hangzóval kezdődnek; 's a' *sz* megtartatik, p. o. *az-t* (*az-ot* helyett), *az-on*.

Ugyan ezen változás alá esik *az*, midőn a' nevek előtt határozó gyanánt áll; de ekkor hiányjelt vesz fel, 's a' név' mássalhangzója csak a' kimondásban kettőztettetik; p. o. *a' gond*, *a' beszéd*. — A' független névhatározók előtt is ugyanezen törvényt tartják a' mutatók: *a'* mellett, *e'* felől, *a'* szerint stb.

A' többi mutatók rendes ragasztásuak.

c) VISSZATÉRŐK.

A' visszatérő névmások: *magam*, *magad*, *maga* stb, és *en(nen)* *magam*, *ten(nen)* *magad*, *ön(nön)* *maga*, *min(nen)* *magunk*, *tin(nen)* *magatok*, *ön(nön)* *magok* rendesen ragasztatnak.

d) VISSZAMUTATÓK.

Ki, *melly*, vagy *a' ki*, *a' melly*, *milylyen*, *mi*, rendes ragasztásuak.

e) HATÁROZATLANOK.

Valamelly, *némelly*, *némi*, *néminemű*, *valaki* stb.

f) KÉRDŐK.

Ki, *kicsoda*, *mi*, *milly*, *millyen*, *micso*, *melly*, *mellyik*.

MÁSODIK CZIKKELY.

I G E.

Az igék *cselekvők*, határozott 's határozatlan formával: *adok, adom; szenvedők*, p. o. *adatik; 's középrendűek*, p. o. *járok, küzködöm*.

A' törzsök, mellyen az igeragasztás épül, mindenkor a' jelentő mód' jelen idejének egyes számu, határozatlan formáu, *tiszta* harmadik személye: p. o. *vár, szól, kop(ik), enyész(ik)*.

Egyébiránt, valamint a' neveknél, úgy az igéknél kétféle (noha elveiben azonegy) ragasztás származik, u. m. a' mélyeké és magasaké: p. o. *vár-ok, kér-ek*.

13. §. Cselekvő ige.

A' cselekvő ige határozatlan vagy határozott jelentésű lehetvén, ugyan azért kétféle ragasztásu is.

a) JELENTŐ MÓD.

Jelen idő.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAG. HANG.	MÉLY. HANG.	MAG. HANG.
1) ok, (al ak, -lak).	ek (el-ek, -lek).	1 (om.	em, ő vagy ii hangzóu szótag után: öm. ed, öd.
2) asz, -sz.	esz, -sz.	2) od.	i.
3) a' törzsök.	a' törzsök.	3) ja.	jük.
4) unk.	ünk.	4) juk.	itek.
5) tok (otok).	tek, tők, (e-tek ö-tök).	5) játok.	
6) nak, (a- nak).	nek, (e-nek).	6) ják.	ik.

Az *s*, *sz*, *z* végű törzsök a' *j* előtt végmássalhangzóját mindenkor kettőzteti; és a' *j* kimarad, *vadász-szük*, *fedex-zük* stb.

Jövő idő.

A' rendes igék' jövő ideje, mássalhangzó után *and*, *end*; hangzó után *vand*, *vend*, szótaggal képeztetik: p. o. *ás-and*, *kér-end*, *o-vand*, *jö-vend*. Ragasztása a' *jelen idő*éhoz mindenben hasonlít, u. m. *ásand-ok*, *ásand-asz*, *ásand-nak* stb; az *and*, *end* egészen új ígét is alkot, melyet minden többi időn 's módon végig változtathatni; p. o. *kérendék*, *kérendettem*, *kérendjek*, *kérendenék* stb.

A' jövő idő még úgy is fejeztetik ki, ha az ige' határozatlan módjához *fogok*, *fogsz* stb

segédige adatik, ekkép: *fogok látni, fogtok kérni.*

Félmult idő.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAG. MANG.	MÉLY HANG.	MAG. HANG.
1) ék, (alak).	ék, (élek).	1) ám.	ém.
2) ál.	él.	2) ád.	éd.
3) a.	e.	3) á.	ó.
4) ánk.	énk.	4) ók.	ók.
5) átok.	étek.	5) átok.	étek.
6) ának.	ének.	6) ák.	ék.

Mult idő.

1) ottam, (ot- ta-lak).	ettem, (ette- lek).	1) ottam.	ettem.
2) ottál.	ettél.	2) ottad.	etted.
3) ott.	ett. *)	3) ottá.	ette.
4) ottunk.	ettünk.	4) ottuk.	ettük.
5) ottatok.	ettetek.	5) ottátok.	ettétek.
6) ottak, ot- tanak.	ettek, ette- nek.	6) ották.	ették.

*) Az ö és ü hangzón végződések után a' magas hangu *ett, ettem* stb ragok helyett *ött, öttem* stb használtatnak, p. o. *küldött, győzött*; nem: *küldett, győzett*.

Ezen ragasztást követik a) mind azon igék, melyekben a' törzsök' vég *t* betűje előtt mássalhangzó vagy hosszú hangzó áll; p. o. *bont, fest, tanít, vét*-ből leszen: *bont-ottam, fest-ettél, tanít-ottunk, vét-etlek*. Kivétetik innen *lát*, mely az első 's második személyben 's a' többes számban csak *t-t* vesz fel, így *lát-tam, lát-tatok, lát-tak* stb.

b) Azon igék, melyekben 'a' vég *d* előtt hosszú hangzó vagy mássalhangzó áll; p. o. *mond, old, küld, áld, véd* stb: *mond-ottam, old-ottál, küld-öttél* stb. Mindazáltal ezek nagyobb része rövidítve is van szokásban minden személyekben, a' törzsökös, azaz, az egyes számú, határozatlan formáu, harmadik személyt kivévén, mely teljesen tartja meg a' ragot; p. o. *mondtam, küldtem, védtek: mondott, küldött, védett.*

c) A' rövidíthető törzsökű igék, midőn a' végszótagbeli hangzót kirugtatván, két mássalhangzóval végződő törzsököt kapnak; p. o. *morog, vezérel, gyötör, szerez-ből*, midőn rövidítetnek, így formáltatik a' múlt idő: *morg-ottam, vezérl-ettél, gyötr-öttünk, szerz-ettünk.*

Ellenben *eltérnek* a' szabálytól és csak pusztá *t* betűt vesznek fel: a) melyek *l, ly, n, ny. r* mássalhangzókkal végződnek; p. o. *nyúl, nyúl-t; foly, foly-t; fon, fon-tam; hány, hány-tak; vár, vár-tunk.*

b) A' *b, d, f, g, gy, k, p, s, sz, t, v* és *z* betűkkel végződő igék, melyek czen időnek törzsökös személyét kivévén, hasonlólag csak

puszta *t* betűt vesznek fel; p. o. *szab, ad, döf, szeg, hagy, lök, kap, keres, vadász, adat, viv, vizez*-ből leszen, *szab-ott, szab-t-am; ad-ott, ad-t-am* stb. Kivétetik *hat*, melly egészen törvényesen ragasztatik; p. o. *hat-ott, hat-ottam*; és *fut, jut, üt*: minthogy ezek — a' törzsökös személyt kivéve, melly mindenkor a' szabályt követi — kétképen használtathatnak, így: *julottam, juttam, ütöttem, üttem*.

c) Hangzó végűekben a' törzsök után ki-
marad a' rag hangzója; p. o. *lő, ó, szí, hí*:
lő-tt, ó-tt, szí-tt, hí-tt. A' törzsökös személyben *v* közbevetésével a' rag épen is megtartathatik: *ó-vott, szí-vott, hí-vott*. Jó meg-
rövidül: *jő-tt*.

A' mult idő segédigékkal összekapcsol-
tatva, ismét új időket 's módokat formál;
így *valá-val* és *volt-tal*: *kértem vala, kértem volt*, jelentő módu régmult időt; *legyen-nel* foglaló módu régmult időt, p. o. *hoggy kértem legyen*; *volná-val* ohajtó és feltételes mód' mult idejét, p. o. *ha kértem volna, bár tudtam volna*.

b) OHAJTÓ MÓD.

HATÁROZATLAN.		HATÁROZOTT.	
MÉLY HANG.	MAG. HANG.	MÉLY HANG.	MAG. HANG.
1) nék, anék, (nálak).	nék, enék, (nélek).	1) nám, anám.	ném, eném.
2) nál.	nél.	2) nád.	néd.
3) na.	ne.	3) ná.	né.
4) nánk.	nénk.	4) nók.	nők.
5) nátok.	nétek.	5) nátok.	nétek.
6) nának.	nének.	6) nák.	nék.

Ha az ige két mássalhangzón végződik, a' *na*, *ne* rag előtt a, e hangzót is vehet közbe; p. o. *mond-a-na*, *küld-e-ne*.

Az ohajtó mód' mult ideje, mint mondatott, a' jelentő' multjából 's *volna* segédigéből áll.

c) PARANCSOLÓ MÓD.

HATÁROZATLAN.		HATÁROZOTT.	
MÉLY HANG.	MAG. HANG.	MÉLY HANG.	MAG. HANG.
1) jak, (jalak)	jek, (jelek).	1) jam.	jem.
2) j.	j.	2) jad.	jed.
3) jon.	jen, ü 'és ü hangzón szó- tag után: jön.	3) ja.	je.
4) junk.	jünk.	4) juk.	jük.
5) jatok.	jetek.	5) játok.	jétek.
6) janak.	jenek.	6) ják.	jék.

Valamint a' jelentő módnak tiszta harmadik személye, vagy is a' pusztatörzsök, alapja az egész igeragasztásnak, úgy minden időnek határozatlan egyes számu tiszta harmadik

személye alapja lesz azon idő' többi személyeinek: egyedül a' parancsoló mód szenved kivételt, holott nem a' harmadik, hanem a' második személy vétetik alapul, a' parancsolásnak megtámadó ereje igen természetesen legelőször is a' második személyre vitetvén,

A' második személy' rendes raga — mint a' szabályból látni — *j*, p. o. *ad-j*, *szól-j* stb; vannak azonban több rendbeli igék, melyek könnyebb kimondás vagy jobb hangzás végett ezen szabálytól eltávoznak; u. m. 1) a' mellyek *s*, *ső*, vagy *ő* betűvel végződnek; ezeknél a' *j* a' törzsök' végbetűjéhez hasonlóra változik, ekkép: *keres-s*, *vadáső-ső*, *zűő-ő*. 2) Ha a' törzsök *t* betűvel végződik, melly előtt rövid hangzó áll, mind ezen *t*, mind a' parancsoló *j*, *s*-re változik; így: *köt-j*, *vet-j* helyett mondatik *kös-s*, *ves-s*. Ide tartoznak kivételképen a' *lát*, *láss*; *lót*, *lóss*; *bocsát*, *bocsáss*; és *mető*, melly a' *met* gyökérből így formálja parancsolóját: *mes-s*. Illyen az *ik*-esek közül (mellyeket tárgyrokonság és rövidség miatt itt hozunk fel) a' *tetszik* és *látszik* is, mellyek a' *tet*, *lát* gyökereket az említett mód szerint változtatják el, felvevén végül az *ikes* hajlítás' ragait, mellyekről alább leszen

szó; így: *tess-em*, *láss-ék* stb. 3) Ha a' törzsök' végső *t* betűjét *s*, *sz* előzi meg, a' *t* ki-maradván, ezek kettőztetendők; p. o. *szalaszt*, *szalaszsz*, *fest*, *fess*. 4) Ha az igetörzsök hosszú szótagon, 's ez *t*-vel végződik, a' *t*-hez *j* helyett (az imént említetteket kivéve) *s* ada-tik; u. m. *ront*, *ronts*; *tát*, *táts*; *tanít*, *ta-níts*. 5) Ha az ige *sz*-szel végződik, de az nem tartozik szorosan a' gyökérhez, sem az egész igeragasztásban alapul nem szolgál: az *sz* ki-hagyatván, az előtte álló hangzó megnyújtatik 's ragúl *gy* adatik hozzá; p. o. *visz*, *hisz*; *vi-gy*, *hi-gy*; a' megnyújtott hangzó a' többi személyekben ismét megrövidül: *vigyünk*, *higyünk* stb.

Jegyzet. A' határozott ragasztásnak egyes szá-mu második személyében, ha az a' könnyű kimon-dással nem ellenkezik, a' *ja*, *je* kihagyatván, csak a' *d* marad meg; p. o. *adjad*, *add*; *mondjad*, *mondd* stb. Ezen rövidítésnél, ha a' *j* helyett valamely más-salhangzó kettőztetve áll, annak egyike szinte kiha-gyatik, p. o. *köt*, *köss*, *kössed*, *kösd*.

A' *j*-t pótoló *gy*, *d*-re változván, az elszám-lált igékben a' *d* kétszeresztetik, p. o. *tedd*, *vedd*, *ahudd* stb.

d) HATÁRTALÁN MÓD.

Személytelen.

ni.

Személyes.

MÉLY HANGUAK.

- 1) nom.
- 2) nod.
- 3) nia.
- 4) nunk.
- 5) notok.
- 6) niok.

MAGAS HANGUAK.

- 1) nem, nöm *)
- 2) ned, nöd.
- 3) nie.
- 4) nünk.
- 5) netek, nőtök.
- 6) niök.

*) Ő, ü hangzón végtag után: nöm, nöd stb, p. o. ül-nöm, ül-nöd; üt-nöd.

A' hosszú végtagu törzsökhöz könnyebb kimondás végett a' *ni*, *nom*, *nod* stb elébe *a*, *e* segédhangzók tétetnek, ekkép: *mond-a-ni*, *küld-e-nem*, *írt-a-nom*.

e) RÉSZESÜLŐK.

Jelen idő.

ó, hangzó után: vó.

ö, hangzó után: vő.

Mult idő.

ott.

ett, ött.

A' mult idő tökéletesen megegyezvén a' jelentő mód' mult idejével, az ott elmondottak erre is illenek.

Jövő idő.

andó, hangzó után: vandó.

endő, hangzó után: vendő.

f) ÁLLAPOTJEGYZŐK.

- 1) van vên.
2) va ve.

Jegyzetek. a) A' hangzó végű törzsökhez ugyan hangzón kezdődő rag járulván, a' két hangzó vagy összeolvad és megnyújtatik, mint a' jelentő mód' jelen ideje' egyes második személyében 's a' mult időben, p. o. ó, ősz, őtt; lő, lösz, lött; kivéttetik: jő, jött; vagy v segédbetűt vesznek közbe, a' törzsök' hangzója egyszersmind megrövidülvén: ovunk, ovék, ovand; lövünk, lövénk, lövend. Mindazáltal az í és ü végűek, mint hí, ví, fű, bú stb, ezen hangzójokat hosszan is megtarthatják, p. o. hívunk vagy hívünk, fuvand vagy fúvand.

b) Az u, ü a' törzsök' végső tagában — ha rag előtt röviden mondatik is, p. o. *terülhet, huztak, hülek*, — rag nélkül többnyire megnyújtatik; így: *terül, vonul, nyújt; húz, üz, hül* stb.

A' cselekvőből még rendesen tehető és
miveltető igék alkottatnak; amazok: *hat, het,*
emezek: *tat, tet, at, et* képzők által, p. o.
ad-hat, ad-at; fut-hat, fut-tat stb.

Megjegyeztetik, hogy a' *t*-vel végződő cselekvő igékhez, ha előttök hosszú hangzó áll, csak *at*, *et*, járul; ekkép: *tanít-at*, *bocsát-at*.

14. §. Szenvedő ige.

**A' szenvedő a' miveltető igéhez ezen szó-
tagot toldja: *ik*; 's így a' szenvedőnek kép-**

zöje: *atik, etik*, vagy *tatik, telik*, p. o. *ad, adat*, szenvedő: *adatik*.

Midőn a' szenvedő ige tehetővé lesz, a' *hat, het* képzőket nem utól, hanem az *ik* előtt veszi fel, p. o. *adathat-ik*.

Ragai és ragasztásának törvényei ugyanazok, melyek a' cselekvő határozatlan vagyis törzsökös alaké, kivéven a' következő időket, u. m. jelentő mód' jelen, félmúlt és jövőendő idejét, a' parancsoló módot, az ohajtó módot; ezeket is pedig csak az egyes számban.

a) JELENTŐ MÓD.

Jelen idő.

MÉLY HANGUAK.

- 1) om.
- 2) ol.
- 3) ik.

MAGAS HANGUAK.

- 1) em.
- 2) el.
- 3) ik.

A' jövő, mint a' jelenvaló.

Félmúlt idő.

- 1) am.
- 2) al.
- 3) ek.

- 1) ém.
- 2) él.
- 3) ék.

b) OHAJTÓ MÓD.

- 1) nám.
- 2) nál.
- 2) nék.

- 1) nēm.
- 2) nél.
- 3) nék.

c) PARANCSOLÓ MÓD.

- 1) s-sam.
- 2) s-sál.
- 3) s-sék.

- 1) s-sem.
- 2) s-sél.
- 3) s-sék.

Az itt előadott ragokat kivéve, minden egyéb a' cselekvők' ragasztását illető szabályok 's kivételek ide is alkalmazandók. Innen van, hogy a' szenvedő törzsök *t*-vel 's rövid szótaggal végződén, a' *t*-j helyett *s*-sel pótoltatik.

Jegyzet. Midőn a' szenvedés nem nyilván külső ok által hozatik elő, hanem mintegy belsőképen 's bel okokból származik, vagy látszik származni, és a' szenvedés' okaira nem ügyelve szólnak; a' cselekvő *ódik*, *ődik* képzőt veszzen fel. E' szerint valamint hibásan mondanók: a' török *meggyőződött* az orosz által, szintűgy hibás volna ellenben így szólani: a' gondolkozó elme meg nem *győzetik* a' halhatatlanságról; amott *meggyőzetett*, itt *meggyőződik* állnak egyedül helyesen. Így mondjuk: *becsapódik* az ajtó, mert úgy látszik, mint ha ön erejéből tenné ezen mozgást.

15. §. Közép igék.

A' közép igék vagy *ik*-esek, p. o. *küzködik*, *vonódik*, *múlik*; vagy *ik*-telenek, mint: *foly*, *jő*, *terem*, *mozog*; — amazok a' szenvedőket követik a' ragasztásban, p. o. *küzköd-öm*, *vonód-ol*, *múl-ék*, *küzköd-jék*, *vonód-ám* stb; ezek a' cselekvők' határozatlan formáját, p. o. *foly-om*, *jő-sz*, *terem-jen*, *mozog-nék*.

Jegyzetek. a) Mind a' két rendű közép igék közt vannak, mellyek néha cselekvő értelmet 's így a' ha-

zöje: *atik, etik*, vagy *tatik, telik*, p. o. *ad, adat*, szenvedő: *adatik*.

Midőn a' szenvedő ige tehetővé lesz, a' *hat, het* képzőket nem utól, hanem az *ik* előtt veszi fel, p. o. *adathat-ik*.

Ragai és ragasztásának törvényei ugyanazok, mellyek a' cselekvő határozatlan vagyis törzsökös alaké, kivéven a' következő időket, u. m. jelentő mód' jelen, félmúlt és jövőndő idejét, a' parancsoló módot, az ohajtó módot; ezeket is pedig csak az egyes számban.

a) JELENTŐ MÓD.

Jelen idő.

MÉLY HANGUAK.

- 1) om.
- 2) ol.
- 3) ik.

MAGAS HANGUAK.

- 1) em.
- 2) el.
- 3) ik.

A' jövő, mint a' jelenvaló.

Félmúlt idő.

- 1) ám.
- 2) ál.
- 3) ék.

- 1) ém.
- 2) él.
- 3) ék.

b) OHAJTÓ MÓD.

- 1) nám.
- 2) nál.
- 3) nék.

- 1) nēm.
- 2) nél.
- 3) nék.

c) PARANCSOLÓ MÓD.

- 1) s-sam.
- 2) s-sál.
- 3) s-sék.

- 1) s-sem.
- 2) s-sél.
- 3) s-sék.

Az itt előadott ragokat kivéve, minden egyéb a' cselekvők' ragasztását illető szabályok 's kivételek ide is alkalmazandók. Innen van, hogy a' szenvedő törzsök *t.* vel 's rövid szótaggal végződván, a' *t*-j helyett *s*-sel pótoltatik.

Jegyzet. Midőn a' szenvedés nem nyilván külső ok által hozatik elő, hanem mintegy belsőképen 's bel okokból származik, vagy látszik származni, és a' szenvedés' okaira nem ügyelve szólunk; a' cselekvő *ódik*, *ődik* képzőt veszén fel. E' szerint valamint hibásan mondanók: a' török *meggyőződött* az orosz által, szintűgy hibás volna ellenben így szólani: a' gondolkozó elme meg nem *győzetik* a' halhatatlanságról; amott *meggyőzetelt*, itt *meggyőződik* állnak egyedül helyesen. Így mondjuk: *becsapódik* az ajtó, mert úgy látszik, mint ha ön erejéből tenné ezen mozgást.

15. §. Közép igék.

A' közép igék vagy *ik*-esek, p. o. *küzködik*, *vonódik*, *múlik*; vagy *ik*-telenek, mint: *foly*, *jő*, *terem*, *mozog*; — amazok a' szenvedőket követik a' ragasztásban, p. o. *küzköd-öm*, *vonód-ol*, *múl-ék*, *küzköd-jék*, *vonód-ám* stb; ezek a' cselekvők' határozatlan formáját, p. o. *foly-om*, *jő-sz*, *terem-jen*, *mozog-nék*.

Jegyzetek. a) Mind a' két rendű közép igék közt vannak, mellyek néha cselekvő értelmet 's így a' ha-

tározott forma' ragait is felveszik, p. o. *elalussza* idejét, *megüli* lovát, *körülfolyja* a' várost stb.

b) Az *ik*-esek közül azok, melyek' törzsökéhez az *ik* elmaradhatatlanul kötve van, millyenek: *gondol*-*kodik*, *elmélkedik*, *aluszik* stb, a' szenvedés' ragait változatlanul megtartják. Olly mondásokban, hol az *ik*-et a' szokás a' törzsökből kihagyja, az *ige* minden egyéb időkben 's módokban is cselekvőleg ragasztatik, mint p. o. *megeesz* a' farkas; parancsolólag: *egyen meg* (nem *egyék meg*) a' farkas stb.

c) Vannak olly közép igék' törzsökei, melyekben az *ik* az ingadozó divat szerint majd jelen van, majd kihagyatik; millyenek: *omol*, *omlik*; *bomol*, *bomlik*; *romol*, *romlik*; *tündököl*, *tündöklök* 's több effélék, melyeknek, minthogy két törzsökűek, ragasztások is kétféle, 's bennök a' zavar az által távozattatik el, ha az *omol*, *bomol*, *romol* stb a' kétes helyeknél megtartják hangzóikat, midőn az *ik* előtt kihagyatik, p. o. *omol*, *omlik*, félmultjok: *omolék*, *omolál*, *omola*, *omlám*, *omlál*, *omlek* stb.

Illyenek még: *tűn*, *tűnik*; *vál*, *válík*; *szűn*, *szűnik*; *tenyész*, *tenyészik*; *enyész*, *enyészik*; *villan*, *villanik*; *robban*, *robbanik*; *úsz*, *úszik*; *mász*, *mászik*; *csúsz*, *csúszik*. Ezek kétképen ragaszthatók.

d) Ezek: *foly*, *rogy*, *hull*, *lép*, *ik*-telenül ragasztassanak. *Múl*, *nyúl*, *hibáz*: cselekvők; *múlik*, *nyúlik*, *hibázik*: közép rendűek.

e) Legtöbb nehézség mutatkozik azon igéknél, melyek *az*, *ex*, *öz* képzők által származnak; ezekről a' következőket lehet megállapítani:

α) Azon igék, melyek a' kitett képzők által *ik*-es igékből alkottatnak, rendszerint a' származékban is *ik*-kel toldassanak, p. o. *álmadik*, *álmadozik*. Ide tartoznak, melyek ezen összetett képző által *adox*, *edex* ugyan *ik*-es igékből lesznek, p. o. *romlik*, *romladozik*; *törík*, *töredezik*; *nyílik* *nyíladozik*.

β) Melly igék *ik*-telen törzsüktől *adox*, *edex*, *az*, *ex*, *öz*, képzőkkel származnak, a' származékban is inkább *ik*-telenek maradjanak, p. o. *marad*, *máradox*, *szalad*, *szaladox*; *fúlad*, *fúladox*; *izzad*, *izzadox*; *ing*, *ingadox*; *reng*, *rengedex*; *hervad*, *hervadox*; *szárad*, *száradox* stb.

γ) Midőn illy igék nevekből képeztetnek, hacsak nem nyilván cselekvő jelentésűek, *ik*-kel toldassanak. Innen ezen névből: *por*, a' *porol*, *poroz* igék cselekvők, a' *portik*, *porzik* középrendűek; illy különbség van a' *vérez* és *vérzik* között; *virágzik* és *virágoz* (*fel*).

δ) Az *ik*-es igékből származott tehető igék is állandóan *ik*-kel toldatnak meg; p. o. *nyug-szik*, *nyug-hat-ik*; *fek-szik*, *fek-hetik* stb.

16. §. Rendhagyók és hiányosak.

Vagyon, van.

Én vagyok, te vagy, ő van (vagyon), mi vagyunk, ti vagytok, ők vannak (vagnak). Egyéb időit a' *val* és *vel* törzsökből kölcsönözi: *vala, volt, volna, való*, 's ezen igéből: *lesz*, t. i. *legyen, lenni* stb.

Nincs, nincsen, nincsenek. Sincs, sincsen, sincsenek.

Megy, megyen, mén.

Én megyek, te mégy (mész), ő megy (megyen, mén), mi megyünk, ti mentek, ők mennek. Egyéb időket a' *men* törzsökből veszen.

Lesz, tesz, vesz, visz, hisz.

Lesznek vagy lészek, leszesz vagy lészesz 's rövidítve: *lészsz; lesz, leszzen vagy léssen.* Többes szám: *leszünk, lesztek, lesznek.* A' *vesz* és *tesz* hasonlóképen ragasztatnak. *Hiszek, hiszesz, hisz* vagy *hiszen* stb. Ezen igék inkább hiányosak mint rendhagyók, 's minden rendetlenségök csak abban állana, hogy különböző törzsökből veszik ragasztásaikat. Így a' jelentő mód' jelen ideje vétetik a' fenn kitett törzsökből, *lesz, tesz* stb; minden egyéb módok 's idők pedig vétetnek ezen

puszta gyökökből: *le, te, ve, vi, hi*; a' félmult: *leve, teve, veve, vive, hive*, vagy az *ön* névmással megtoldva 's a' pótló *e-t* kihagyva: *lön, lön, vön, lönnek, tönnek, vönnek*. A' régieknél *vün* és *hün* is divatban voltak. Mult idő: *lett, tett, velt, vitt, hitt*. Jövő idő: *leend, teend, veend, viend, hiend*. Parancsoló: *légy, tégy, végy, vígy, hígy*. Részesülő: *levő, tevő, vevő, vivő, hívő, leendő* stb. Innen képeztetik a' tehető ige is: *le-het, te-het, ve-het, vi-het, hi-het*; valamint a' műveltető is: *te-tet* vagy *té-tet, ve-tet* vagy *vé-tet, vi-tet, hi-tet*, 's a' főnevek: *lét, tét, vét* vagy *vétel, vitel, hit, hitel*. Az ohajtó 's a' határtalan mód ezen megtoldott gyökökből vétetnek: *len (le-ön), ten, vén, vin, hin; lenne, tenné, venne, vinne, hinne; lenni, tenni, venni, vinni, hinni*.

Eszik, iszik:

E' két ige az *ikes* hajlítást követi egészen; a' törzsök mindazáltal ugyanazon változásokat szenved, mellyeket a' most előadottaké; mondatik tehát: *eszem, iszom, evém, iandik, evő, ihatik, etet* vagy *étet* stb; egyedül a' parancsoló mód' második személye vétetik ki, mellyben a' gyökérbeli *e* és *i* rövidék marad-

nak: *egyél, igyál*; a' múlt idő' egyes harmadik személyében pedig szokottabb formája: *evett, ivott*.

dik vagy szik végűek,

Vannak számos közép igék, melyekben az *ik* toldalékot *od, ud, ed, üd* helyett *s, sz, usz, esz, üsz* képzők előzik meg; p. o. *öregszik, nyugoszik, aluszik, vénheszik, fekszik*, ezek helyett: *öregedik, nyugodik* stb. Ezen igék a' *d*-és képzőkkel rendes ragasztásuak; az *s*-esekkel ellenben a' most előadottakat (*eszik, iszik*) követik; p. o. *aluszom, aluvám, alugyék, alunnám, alunni, aluvó, aluva*. Kivétetik a' múlt idő' egyes harmadik személye, mely a' *v*-t kilöki, így: *alutt, fekütt*; 's a' jövőendő, mely azt ismét megtartja: *aluvandik, feküvendő*.

Megjegyeztetik még: a) hogy illetén igék, ha két tagu gyökekből származnak — a' jelen időt kivéven, melyet kétfélekép formálnak — többnyire a' rendes ragasztást követik; p. o. *hidegszik* vagy *hidegedik, hidegedem; vénheszik* vagy *vénhedik, vénhedjek, vénhednek*.

b) Az egytagu gyökeűek, 's a' *haraguszik* és *cselekszik* igékben, a' végtagi hangzó többnyire kihagyatik; p. o. *alszik, fekvék, haragvám, cselekvő*.

17. §. Igehatározók.

Ezek közül leginkább azokat jegyezzük fel, mellyek' írásmódja felől kérdés támadhatna.

Ezen kérdésre: *hol?* felel: *fönn* vagy *fenn*, *benn*, *künn*, *lenn*.

Jegyzetek. Ellenkezőnek látszik ugyan, hogy a' *benn* mint rag egy *n*-nel, külön állva két *n*-nel iratik: de arra látszik hajlani a' nyelvszokás, hogy némelly egytagú szavakat nagyobb hatáság végett megnyújtson. A' *benn* szót egyébiránt az is védi, hogy az, a' személyragok előtt is két *n*-nel mondatik: *bennem*, *benned*, *benne* stb.

Alúl, *felül*, *elül* (e' helyett hibás szokásból *elől* használtatik), *hátról*, *kivül*, *belül*, *innen*, *túl*, *itt*, *ott*, *ittlen*, *ottan*, *sehol*, *sehonnan*, *szanaszét*, *szerteszéllel*, *messze*, *távol*, *közel* stb.

A' *föl* és *fel* minden származékaiban majd *e*-vel, majd *ö*-vel használtathatik, a' mint azt a' szebb hangzás vagy különböztetés megkívánja; így a' *fenn*, *fönn*, a' *kínn*, *künn* is mind kétképen.

Ezen kérdésre: *hova*, *merre*, *melly felé?* *Ide*, *amoda*, *idebb*, *amodább*, *erre*, *arra*, *messze*, *messzire*, *mindenüvé* (*ve*) *vagy mindenhova*, *sehova* (*mindenhová*, *sehová*), *föl* vagy *fel*, *alá*, *le* stb.

E' kérdésre: *honnan?* *Innen*, *onnan*, *földről*, *másunnan* vagy *máshonnan*, *messzünnen*, *mindenünnen*.

E' kérdésre: *meddig? Addig, eddig, mindig, örökön, örökké, örökkéig.*

E' kérdésre: *mikor? Akkor, ekkor, most, mostan, ezentúl, aztán, hajdan, rég, régen, régente(n), eleinte(n), elejénte, ifjanta(n), soha, mindenha, taval, annak utána, mindjárt, délest, estve, este, éjtszaka, éjjel.*

Melly igehatározók *an, on, en, ön,* hangzó után *n*-nel képeztetnek, állandóan egy *n*-nel irassanak: *bátran, röviden* stb. Az *ül, ül*-lel végződik változtatva *hosszak* vagy *rövidek* lehetnek: *rosszul* vagy *rosszul*; végre *a' szer, e-s* gyökérhez kapcsoltatik: *egyszer, kétszer*; az *ő*-shez *szór*: *ötször, többször.*

Az *an, on, en, ön, ül, ül* képzőkre *a'* ragoknál tett észrevételek szinte illenek. Innen ámbár mondhatnók *bátoran*, mégis szokottabb: *bátran*; ilyenek *jól*, ebből: *jóul*; *bőven* stb. *Könnyű, szörnyű, ifjú, szomji* véghangzójokat el is hagyhatják: *könnyen, szörnyen, ifjan, szomjan* stb.

Az igeik, midőn némelly igehatározókkal összetételnek — mellyek: *meg, föl, le, ki, be, el* — minden kötjel nélkül kapcsoltatnak; elválasztatnak azonban, ha az igehatározó, az értelem úgy kívánván, hátra tételik.

HARMADIK CZIKKELY.

RÉSZECSKÉK.

19. §. Köttszók.

És vagy hiányjellel *'s*, *is*, *meg*, *ismét*; *nem* és *sem* tagadók, *ne* és *se* tiltók. *Akár*, vagy *akar*, *mihelytt*, *mihelyestt*, *annál*, *men-nél* vagy *minél* stb.

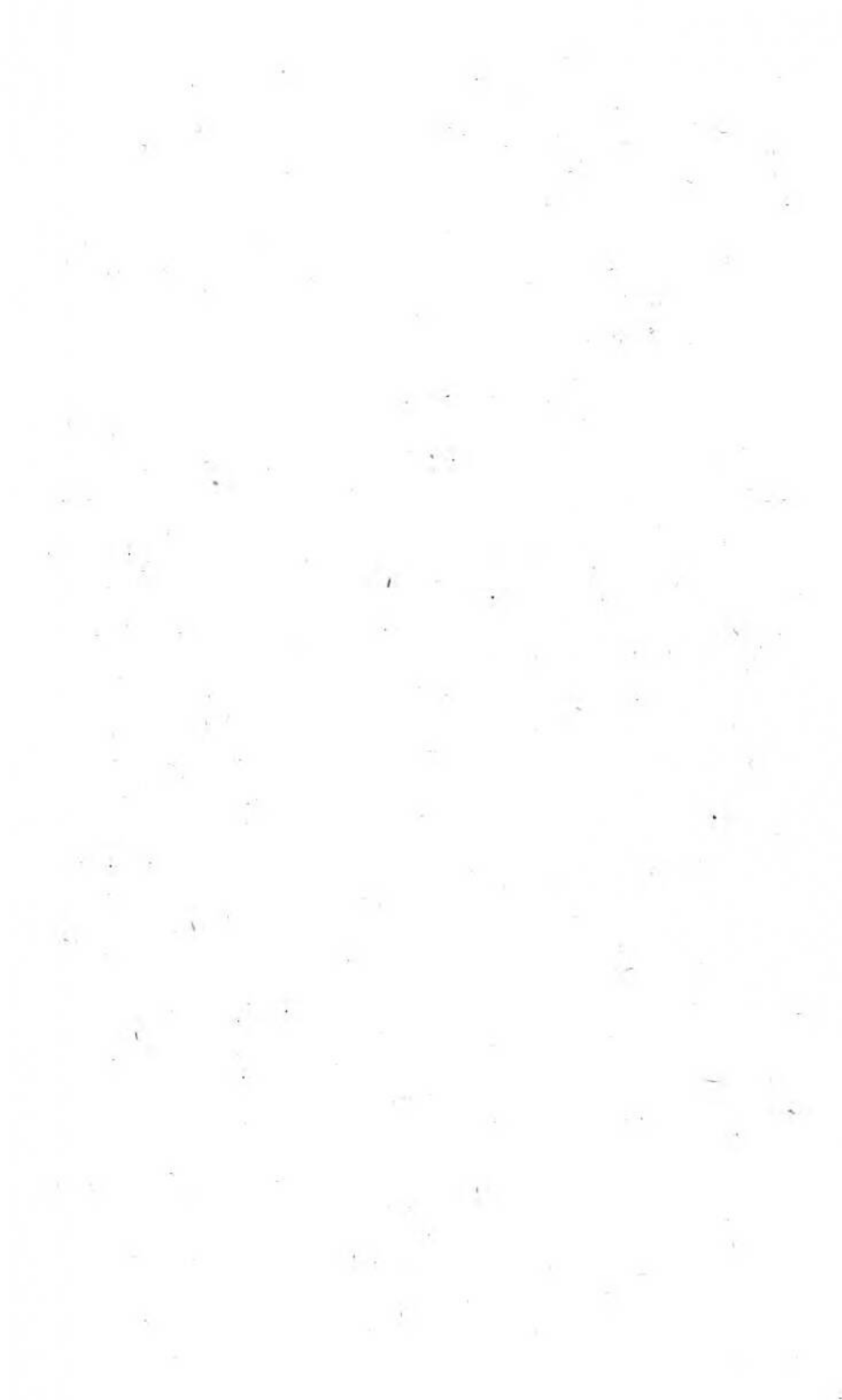
19. §. Indulatszók.

Ah, *oh*, *hah*, *hajh*, *vajh*, *vajmi*, *vajki*, *valljon!* *beh*, *hé*, *hejh*, *no*, *nosza*, *ej*, *ejnye*, *akha* stb.

TARTALOM.

Előszó az első kiadáshoz	III
Előszó a' második kiadáshoz	V
Előszó a' hatodik kiadáshoz	VI
Előszó a' hetedik kiadáshoz	VIII
Első szakasz: Helyesírás	9
1 §. Betűk	9
2 §. Tulajdon nevek és idegen szavak	10
3 §. Szótagolás	12
4 §. Írási jelek	13
5 §. Nagy kezdő betűk	15
Második szakasz: Szóragasztás	16
I. Cikkely: Név	16
6 §. Személyragok	16
7 §. Helyragok	19
8 §. Különfélé ragok	20
9 §. Független névhatározók	22
10 §. Melléknév	24
11 §. Számnevek	25
12 §. Névmasok	25
II. Cikkely: Ige	28
13 §. Cselekvő ige	28
14 §. Szenvedő ige	37
15 §. Közép igék	39
16 §. Rendhagyók és hiányosak	42
17 §. Igehatározók	45
III. Cikkely: Részecskék	47
18 §. Kötszók	47
19 §. Indulatszók	47

Österreichische Nationalbibliothek

